NOTE LEXICALE DE LA ROMÂNII DIN TRANSNISTRIA

IULIA MĂRGĂRIT

Notele lexicale care urmează au fost elaborate pe baza volumului *Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, de nordul Caucazului* (Texte inedite), I, coordonator: N. Băieşu, „Tipografia Centrală", Chişinău, 2007. Materialul pentru amintitul volum a fost cules de echipe de folcloriști de la Chişinău, în etape diferite, de pe un spațiu vast al fostei URSS, acolo unde au fost identificate şi cercetate anterior comunități româneşti. În zonă au efectuat cercetări, în anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, Nichita Smochină, în timpul aceluiaşi eveniment, în intervalul 1941–1943 (v. *Bug* I, II), Anton Golopenția şi echipa sa pluridisciplinară, la câteva decenii, după aceea, dialectologii de la Chişinău, iar în 1991, o echipă mixtă de lingviști de la Bucureşti şi Chişinău (v. TD – Bas.). Notele de față, limitate teritorial la Transnistria, continuă seria începută în FD, 2013[1], tocmai pentru a întregi imaginea vocabularului românesc transnistrean, reflectat de cele mai noi culegeri de la românitatea din stânga Nistrului. Ca şi în numărul precedent, elementele lexicale atrag atenția prin caracterul lor arhaic, pe de o parte, dar, totodată, în mod surprinzător, prin caracterul lor de fapte inovatoare, pe de altă parte.

Cuvintele vechi includ cele mai variate categorii: moştenite (*arină*, *cet*, prin semantismul perpetuat, în derivatul intern, *încetişor, vinaț*); împrumuturi vechi slave (*coşciug, pomină*, în expr. *de ~, rod*); creații proprii (*dobar*). Inovațiile cuprind formații lexicale inedite: derivate progresive: *bâriță, hăldăní, trunchiní*; derivate regresive: *dineț, maiură, viermine*; compuse (prin contaminație): *buncan*; prin aglutinare: *apaos*; *bâriță*; noi sensuri: *bubă*.

Dăm mai jos lista cuvintelor selectate.

APÁOS s.n. „paos, «vin, untdelemn sfințit» sau agheazmă cu care preotul stropeşte mortul înainte de a-l îngropa" constituie un lexem din fondul romanic al limbii noastre în varianta primară *paus* < lat. **pausum*. În zonă, cuvântul a cunoscut o extensiune a corpului fonetic, ca şi în Bucovina şi în Basarabia, de altfel explicabilă fie prin aglutinarea prepoziției arhaice *a* din construcția corespunzătoare *a paos* „cu vin" (**mortul se stropeşte **a paos****), fie prin analogie cu

[1] Iulia Mărgărit, *Note lexicale privind limba română din Transnistria*, în FD, XXXII, p. 197–206.

FD, XXXIII, Bucureşti, 2014, p. 171–178

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

agheasmă cu care apare în acelaşi context: *Mortul se stropea cu* ***apaos*** (apă cu vin) *sau cu* ***agheasmă*** (Izvoru Mare, Dubăsari, 466)[2]. Cele două posibilităţi nu se exclud, dimpotrivă, conjugate, au precipitat fuziunea. În varianta augmentată, cuvântul circulă şi în Basarabia (Cornova, 2000: 360).

ARÍNĂ, ANÍNĂ s.f. „nisip", cuvânt moştenit din latină, care în sec. al XVI-lea, apare în Cod. Vor., Psalt. Sch. Perceput, chiar în epocă, ca element regional, a fost înlocuit, consecvent, de Coresi, mai apoi de Dosoftei, prin *năsip*. S-a păstrat, izolat, în nord-vestul Transilv. (Jb, IV: 325; III: 75), în Basarabia (*Unde călătoreşti? / Pe drumuri de* ***anină*** */ Mergi în ţară străină, apud* HEM: 1662). În general, lexemul a fost consemnat între elementele latine, specifice limbii vechi: DILR: 313, s.v. *arenă*, Rosetti, ILR: 531; Dimitrescu 1973: 126 s.v. *arină*. Pentru epoca modernă (*Dialectologie*: 95), *arină* a fost menţionat în stânga şi în dreapta Nistrului, cu un semantism variat: „nisip", „nisip mărunt", „năsâp în doauă cu tetri", „un fel de năsâp fără de petrişéli". Cuvântul, în var. *anină*, a fost confirmat în anchetele dialectale efectuate în Transnistria, după 1990 (TD–Bas., *Glosar*: 421), şi chiar într-o localitate din regiune, Nestoita. De fapt, în dreapta Nistrului, respectiv, în Basarabia, în perioada interbelică, acelaşi cuvânt a fost înregistrat de folcloristul Petre Ştefănucă, Valea Nistrului: 137/93 (*Te-o pornit pe drum de-****anină*** */ În ţară străină!*). Cam în aceeaşi perioadă, dar în spaţiul transnistrean, un alt folclorist, Nichita Smochină, *Nistru*: 14/3, a înregistrat, de asemenea, acelaşi cuvânt, şi tot într-un text folcloric (*Şade-un voinic fărmăcat! / Da cu ci l-o farmacat? / Cu pomânt de la mormânt! / Cu* ***anină*** *... de la fântână!*). În prezent, în Transnistria, după aproape o jumătate de secol de la ultimele menţiuni, *anină* se dovedeşte un cuvânt uzual, chiar în varianta primordială, fiind înregistrat în relatări despre viaţa cotidiană, şi nu în texte pietrificate: *Făşem cucoşi* [= „floricele de porumb"] *cu* ***arină****. Punem grăunţe în şeaun şi trăsneu* (Speia, Grigoriopol, 316). Cuvântul circulă atât în varianta primară, cât şi în cea modificată fonetic, *anină*: *Punem* ***aninâ*** *în şeaun ori sari şi grăunţi de păpuşoi di şii ghimpoşi, mărunţăi. Punem şeaunu la foc, mestecam cu şitoriu şi zâşem „Trăsniţi cucoşăi / Mama vă va da covrijei!"* (Cioburciu, Slobozia, 316).

BÂRÂŢÍCĂ s.f. După autorii volumului (p. 553), *bâriţică* constituie „diminutivul lui *bârsană* «oaie cu lână lungă şi aspră»". Calitatea diminutivală a cuvântului nu poate fi pusă la îndoială, dar nu prin corelare cu baza indicată. Pentru analiză, atenţia trebuie îndreptată în altă parte. În chip firesc, diminutivul atestă, indirect radicalul *bârâţă*, pe care, de fapt, îl continuă. Fără îndoială că acesta există, chiar dacă nu apare în textele înregistrate. Pe lângă diminutivul cosemnat, care, oricum ar fi suficient pentru identificarea bazei, radicalul figurează în textele culese din comunităţile româneşti situate în Ucraina, la est de Bug (Golopenţia, *Bug*, II, *Glosar*). La analiză, în structura cuvântului *bârâţă*, identificăm interjecţia *bâr* „strigătul ciobanului român, de pretutindeni, cu care cheamă, îndeamnă, mână sau

[2] Paranteza include, în ordinea următoare, localitatea, raionul, numărul paginii.

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

alungă oile" (DA, s.v.). Ca exclamaţie „profesională" ciobănească, *bâr!* cunoaşte o frecvenţă deosebită. De fapt, este elementul lexical de bază în relaţia de comunicare *cioban – oi*: ***Bârr**, oaie, de-acolea!* sau ***Bârrea,** oaie, de-acolea!* (Tecuci – HEM: 3233). În cântecele păstoreşti, *bâr!* se întâlneşte ca un laitmotiv: *Frunză verde, peliniţă, / **Bâr, oiţă, bâr!** / Dragă mi-e oaia plăviţă / **Bâr, oiţă, bâr!*** (Alecsandri, *Teatru*: 613). Repetarea frecventă a refrenului, precum şi ritmul alert, la un moment dat, au determinat aglutinarea elementelor din succesiunea *bâr, oiţă!*, cu un potenţial rezultat *bâriţă*. Pentru început, în var. fonetică locală, *bârâţă*, este foarte probabil ca vorbitorii să fi perceput compusul astfel realizat drept o interjecţie cu augment, pe care să o asocieze, „acordând-o", din punctul de vedere al derivării, cu numele diminutiv: ***Bâriţică, oiţică**, / De trei zile-ncoace / Iarba nu-ţi mai place* […] / ***Bâriţică, oiţică**, de eşti năzdrăvană, / Şi de-o fi să mor …* (Goian, Dubăsari, 259). Sintagma interjecţie-nume, prin succesiunea imediată, a putut să fie interpretată ca o relaţie sinonimică marcată prin reluare. În cele din urmă, lexemul, realizat prin restrângere, s-a impus ca sinonim pentru *oaie*. Textul înregistrat de Golopenţia, *Bug.*, II: 248/19 confirmă acest fapt: *Şobănelu-o adormit, / Oile-o prăpădit* […] *Mi-o purşesu şobănelu / S-o-ntâlnit cu lupişoru / „– Lupişoare, frăţioare, / Nu mi-ai văzut oiţili?" / „– Le-am văzut şi le-am păscut* […] / *Prin vâlcele, / Tot chelşele* [= pielicele], */ La fântână, la tărâţă / Tot capete de **bârâţă!**"*.

BÚBĂ „nume generic dat umflăturilor cu caracter purulent ale ţesutului celular de sub piele" < ucr. *буба*. Cu acest înţeles, cuvântul cunoaşte o răspândire generală. Sub influenţa limbii bulgare, el şi-a lărgit spectrul semantic, dobândind sensul, de altfel, apropiat de „rană, ulceraţie, loc bolnav" (v. DRB s.v. 4.). Cu noul sens este atestat încă din secolul al XVII-lea (Mardarie, *Lexicon slavo-românesc*, publicat, cu studiu, indice de cuvinte, de Grigore Creţu, 1900), inclus în LB şi atestat pentru Muntenia în Ispirescu, *Legende*: 326 (*După ce veni ursul la dânsul*, [Ţugulea] *se căzni până ce îi scoase şteapul, apoi îl legă la **bubă***); Zanne, *Proverbe*, II: 505 (*A pune mâna pe **bubă***). La un autor muntean, Jipescu, *Opincaru*: 9, întâlnim atât atestarea indirectă a semantismului, cât şi a verbului corespunzător, la participiu: *Naţia noastră e **bubată** şi amărâtă. **Rănile** ei ne dor şi pe noi de mult*. Succesiunea lexicală *bubată … rănile* ne determină să decodăm forma participială prin sinonimul *rănită*, *bubă* fiind atestat pentru Moldova, Pamfile, *Jocuri*, III: 84: *Om bun să-l pui la **bubă***. Acest sens, special, dobândit prin calc semantic după limba bulgară, a fost identificat de TDRG în limbajul copiilor: *Cine ţi-a făcut **buba**?* Asocierea dintre nume şi verb a fost posibilă în virtutea sensului „rană" care satisface relaţia de tranzitivitate, în cadrul aceleiaşi expresii. Semantismul este uzual în comunităţile minoritarilor români din Bulgaria: *Le-a părut rău să-l înfiereze că de ce să-i facă **bubă**-n piept, că el e mort, ama să-i facă **bubă*** (TD – Bulg.: 299).

La românii din Transnistria, cuvântul a fost atestat cu aceeaşi semnificaţie: *Ieşi viermine din **rană**! Ş-apu îl spărje* [= buboiul] *şi curge* (Izvoru Mare, Dubăsari, 528). În Glosarul volumului, p. 559, cuvântul *rană* este însoţit de glosa

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

autorilor cu un comentariu special: „aici, *bubă, bube*, inflamații despre care se crede că sunt provocate de viermi". De fapt, indicația reflectă sinonimia *bubă-rană*, în virtutea căreia trebuie să înțelegem îndemnul *„ieşi, viermine, din* ***rană****!"* Într-adevăr, într-un alt context, *bubă* este reluat într-o serie sinonimică în care figurează şi *rană*: *Eu pe tine, bubă, te-oi descânta, / Ş-oi chema toate relele, / Toate bubele, toate zgăicile, toate* ***rănile*** *... / Da pe tine, cârtiță / Nu te-oi chema / Şi te-i înfla ... / Şi tu-i crăpa!* (Izvoru Mare, Dubăsari, 535). Prezența cuvântului cu acest sens, în zonă s-ar explica prin relațiile lingvistice strânse între dreapta şi stânga Nistrului. Astfel a fost posibil ca îmbogățirea semantică a cuvântului *bubă*, sub influența coloniilor bulgare din sudul Basarabiei, să parvină în graiurile transnistrene.

BUNCÁN s.m., **BUNCĂNÁŞI** s.m. pl., radical şi derivat figurează în *Glosarul* volumului, unde, pentru cel dintâi găsim adnotarea: „bou". Forma cuvântului-bază sugerează contaminația dintre lexeme din acelaşi domeniu de referință, *bou* şi *juncan*, prin care a fost creat *boncan*. Abia după conturarea acestuia, *boncan, buncan*, s-ar putea explica, probabil, apariția verbului *boncăni, boncăi* [d. bou, taur, cerb] „a scoate mugete, răgete, specifice speciei": ***Buncănaşii*** *buncăie* (p. 553). În acest fel se întregeşte o familie lexicală: *boncan*, var. *buncan*, cu dim. *boncănaş*, var. *buncănaş* şi verbul *boncăni, boncăi*, cu var. *buncăni, buncăi*.

CHIŞTURÍCĂ s.f. apare intr-o creație folclorică, notat în fonetica locală, ca de altfel tot textul: *Işi în vale la Duduca / Fac mămăliga cât nuca / Şi o pazesc cu măşiuca / Să n-o mănânce furnica! / Şi o venit o furnică / Şi-o luat* ***o chişturică*** (Goian, Dubăsari, 256). Derivatul, analizabil prin *chişcătură*, reprezintă, în varianta primordială, integrală, un diminutiv supradimensionat: *chişcăturică*, în consecință, a fost „ajustat" prin haplologie: *chişturică*. Neatestat până în prezent, diminutivul reprezintă o creație specifică graiurilor din Transnistria. Cât priveşte restul românității, DLR înregistrează exclusiv deverbalul-bază, *pişcătură*, cu circulație în aria nordică, iar *Dicț. dialectal*, II, pentru Basarabia, *chişcăței* „un fel de tăiței", pe baza aceluiaşi nucleu verbal, în rostirea locală: *chişca*.

De altfel, şi Golopența, *Bug*, II, *Glosar*, notează cuvântul, cu un semantism discutabil „cârnați fierți". Este, probabil, o confuzie a anchetatorului între *chişcă*, pl. *chişte* „un fel de caltaboşi preparați din *crupe* «boabe de porumb râşnite » şi slănină, care se fierb" şi *chişcăței*.

COŞCIÚG s.n. „coş, paner, coşniță de papură" < v. sl. *ковьчегь*, păstrat îndelung cu semantismul etimologic în Mold., Bucov. De aceea, ultima atestare din DA a fost preluată din opera lui Vasile Alecsandri, *Teatru*: 58 (*De abia am putut scăpa* ***coşciugu*** *cu păpuşi din ghearele lui*). În graiurile româneşti transnistrene, *coşciug*, cu acest sens, apare ca un cuvânt uzual: *Înainte nu mâncam mere până la Probajenie* [= Preobrajenie]. *Atuncea le sfințem merele, harbujii, poama, perjile. Le punem pe toate în* ***coşciug****, le duşem la sfințit* [la biserică] (Tocmagiu, Slobozia, 389). Calitatea lui de element viu explică dezvoltarea diminutivului corespunzător: *coşiugel*: *Ne duceam la Prohoade cu* ***coşiugele*** *cu mâncare* (Cioburciu, Slobozia, 379). Acelaşi semantism, pentru varianta *coşiug*, supraviețuieşte în spațiul basarabean alăturat (*Dicț. dialectal*, II, s.v.).

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

DINÉȚ! s.n. Cuvântul apare într-un descântec, al cărui context ne ajută să-l descifrăm: *„– **Dineț!** Ce faci aici?” / „– Fac carne vie din carne moartă!”* (Dubăsari, 531). În cuvântul reconstituit, prin hipercorectitudine, recunoaştem o parte din expresia *a(-şi) da bineț*e (cuiva, cu cineva) „a (se) saluta”. Refacerea a vizat nu numai sunetul alterat (*bineț* > *ghine(țe)*, ci şi categoria numărului, corespunzând, astfel, unui soi de „salut!”. În texte apare şi varianta nereconstituită: *„– **Ghineț**e, bolfuță dragă!”* (Cocieri, Dubăsari, 542).

DOBÁRI s.m. „instrumentist care bate toba, în prestațiile muzicale ocazionale, la jocul satului, la nunți, la colindat; toboşar”: *Era la Crăşiun* [joc] *ş-apu, la Bobotează, adăuza, a triiza, jiocu ține ş-a dăuza, ş-atriiza* […]. *Pe muzicanți îi cinstea: era **dobari**, harmonist* (Cocieri, Dubăsari, 241). Cuvântul prezintă un aspect învechit, pe de o parte, prin radical, variantă primitivă a împrumutului din maghiară, *dobă* < *dob*, pe de altă parte, prin ataşarea afixului, la baza respectivă, pentru a crea nume de muzicanți (cf. *lăutar, scripcar*), mai ales prin raportare la formația ulterioară *toboşar*, care l-a concurat, substituindu-l şi limitându-l strict la vocabularul dialectal. Derivatul a fost atestat pentru Moldova, la începutul secolului trecut: *La sfârşitul colindului, **dobarul** face zgomot, când gazda iese afară cu plata colindătorilor* (Pamfile, *Crăciunul*: 412).

HĂLDĂNÍ vb. tranz. „a recolta, mai întâi, *haldanii* [„plantele înalte şi cu tulpina groasă care au făcut sămânță”] din cultura de cânepă spre a asigura însămânțarea pentru anul următor”, nu ridică probleme în privința etimonului, fiind analizabil prin numele *haldan*: *Cânepa o ari, o sameni, o boroneşti, o piligeşti, creşte mare, o **hăldăneşti*** (Coşnița, Dubăsari, 512). Verbul reprezintă un fapt de inovație, specific graiurilor transnistrene care şi-au creat un lexem propriu pentru a defini operația respectivă.

ÎNCETIŞÓR adv., dim. de la *încet*, a fost reținut pentru semantismul etimologic [cu referire la acțiuni] „liniştit, domol”. Moştenit din lat. *quietus, -a, -um* > *cet* „liniştit” s-a desăvârşit formal (având un corp fonetic debil), prin prefixare cu *în-*. Sensul etimologic, pentru adj. substantivat apare la cronicari: *Nădejdea Domnului este ca săninul cerului şi **încetul*** [= liniştea] *mării* (Let., III: 374 – v. DA s.v. *încet* III.). În varianta primară (ca formă şi sens), cuvântul s-a păstrat în poezia populară. Înregistrarea din Transnistria dovedeşte calitatea de element viabil, în curs: *La Andrii ne adunam la o casă. Toate* [participantele] *aduşe mâncare … jin. Tiho* [= linişte], *nu era huleai* [= petrecere zgomotoasă]. *Părinții dădeau voie să faşim, de-atâta că băieții erau umnie* [= cuminți, înțelepți]. *Să grămăde toți ibovnişii şi toate ibovnişele. Ei le era interes să şadă dacă era ibovnic cu ibovnică. Şi şedeau **încetişor** şi închinau şi mâncau…* (Tocmagiu, Slobozia, 408).

MÁIURĂ s.f. „ficat”, cuvânt analizabil prin *mai*, de origine maghiară: *maj*, cu variantele de plural, *maie* şi *maiuri*. Cu circulație în Mold., Bucov., Transilv., Maram., după cum rezultă din unele surse: *Alții oi că cojea / Alții **maiuri** pârjolea / Inimioara-şi mai prindea* (Vasiliu, *Cântece*: 17), în limba română din Transnistria,

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

fostul împrumut a cunoscut o inovație, constând în crearea unui nou singular, *maiură*, concordant cu pluralul de la care provine: *maiuri*, prin derivare regresivă. În prezent, *maiură*, prin comparație cu var. ulterioară, *maieră*, reprezintă un stadiu arhaic, cel dintâi apărut în regularizarea sg.-pl. a lexemului. În spațiul învecinat din Basarabia are curs *maieră* sg. şi pl. *maiuri*: *Rânza am curățitu-o,* ***maiurili*** *le-am curățit* (*Dicț. dialectal*, III, s.v. *mairă*).

PÓMINĂ s.f., postverbal de la *pomeni* < v. sl. ***помнѧти***, în partea locului, perpetuează înțelesul arhaic „memorie, amintire”, curent în limba română veche, cu cea din urmă atestare, conform DLR, la Vasile Alecsandri, *Poezii*: 633 (*Să-ți rămâie-n lume* ***pomină*** *ucigaşă*). În Transnistria, cuvântul a fost atestat într-un compus, *masa de pomină*, specializat în ritualul înmormântării: *Toți care au participat la înmormântare veneau la comândare, praznic ... Se făcea* ***masa de pomină*** (Izvorul Mare, Dubăsari, 466). Cuvântul se păstrează şi în Basarabia, prin urmare face parte dintr-o arie mai largă.

ROD s. „urmaş, descendent, progenitură”, cuvânt de origine veche slavă, ***родъ*** „copil, prunc”, semantism învechit (Mihăilă 1960: 129), prezent în creația folclorică din sudul țării: Teodorescu, PP: 384 (*Fereşte-o pe dânsa de tot farmecul ... Şi-i dă ei să aducă* ***roduri*** *la vreme*); Ispirescu, Legende: 152 (***Rodul*** *căsătoriei sale îl închinase acestui necurat*); id., *ib.*: 334 (*Fiind* ***rodul*** *pântecelui său îi fu milă să-i facă de petrecanie*), s-a păstrat cu acest sens până pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, începutul celui de al XIX-lea: *Mazilii şi* ***rodul lor*** *nu pot fi pedepsiți trupeşte* (anul 1818, Gaster, *Crestomație*, II: 220, v. DLR, s.v.). Mihăilă 1960: 129 nu înregistrează semantismul pentru limba română. În graiurile româneşti din Transnistria, el a supraviețuit neîntrerupt, de vreme ce a fost înregistrat în epoca actuală: *Părinții Maicii Domnului aveau patruzeci de ani şi n-aveau prunc. Da-nainte vreme aşa era, care n-avea* ***rod*** *nu-i primea în biserică* (Tocmagiu, Slobozia, 396).

SCÁPĂR s.n. „scăpărare, fulger”, postverbal de la *scăpăra* < et. nec. În apariția cuvântului, nu omitem nici analogia cu *fulger*: *Spăriet de tun, de* ***scapăr*** (Dubăsari, 524). Pentru româna standard, conform MDA, *scapăr* reprezintă o creație de autor (Cezar Petrescu); prin urmare, la nivelul dialectal în cauză, nu poate fi decât o inovație independentă.

TRUNCHINÍ vb. tranz. [referitor la copaci] „a lovi puternic, atât de puternic, încât, prin doborâre la pământ, să-i transforme în *trunchi(ini)*”, cu analiza evidentă, dacă avem în vedere baza nominală corespunzătoare. Este vorba de numele *trunchină* „trunchi; ciot de copac; buturugă”, atestat şi pentru Basarabia (*Dicț. dialectal*, IV: 253). Cuvântul, cu circulație limitată la graiurile din Basarabia şi Transnistria, a apărut prin contaminație sinonimică între *truchină* (= *trupină*), în rostirea locală, şi *trunchi*. Fără alte probleme şi complicații privitoare la etimon, am semnalat, totuşi, verbul numai pentru că reprezintă o inovație lexicală, specifică limbii române din Transnistria, creată din resursele interne ale acesteia: *Cu vârfu-n jos să-l trântească / De la mijloc* ***să-l trunchinească*** (Izvoru Mare, Dubăsari, 575).

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

VIÉRMINE s.m., în pronunția locală [= jérmine] s.m. „vierme”, lexem propriu graiurilor românești transnistrene, o inovație explicabilă prin derivare regresivă din *viermănos* < lat. *verminosus*. Prin pseudointerpretare, după un model posibil, de pildă, *păduchios*, s-a separat presupusul radical, identificat în urma îndepărtării afixului: *Ieşi, **viermine**, din rană!* (idem, 528). În realitate, un adjectiv moştenit, *viermănos*, a fost analizat ca un derivat intern.

VINÉȚE s.n. pl. „sortimente de vinuri” a fost întâlnit în forma de plural de la sg. *vinaț* < lat. *vinaceum*, curent până în sec. al XIX-lea, treptat devenind un cuvânt, mai rar, căutat, arhaizant (în literatură). În Transnistria, cuvântul se află încă în circulație, fapt demonstrat de varianta dezvoltată pentru plural, necunoscută în alte spații românești: *Punea **jinețele** în poloboare* (idem, 448), DLR înregistrează numai *vinațe* și *vinețuri*. Alături de *ciobeni, vinoveți, vinețe* ilustrează tendința de a marca, suplimentar, categoria numărului, prin alternanța vocalică, constituind un fapt de inovație.

Cele câteva unități lexicale comentate atestă situația actuală a graiurilor românești din Transnistria, sub aspectul vocabularului. Vitalitatea acestor idiomuri, în condiții de evoluție în mediu alogen, se manifestă în starea lor de funcționalitate reflectată în:

– conservarea unor elemente lexicale din fondul vechi latin: *arină, vinețe*;
– perpetuarea unor semantisme etimologice, precum şi îmbogățirea cu accepții noi, în cazul elementelor de origine latină sau al împrumuturilor slave: *coşciug, încetişor, bubă, pomină, rod*;
– crearea de lexeme noi, prin diverse mijloace, din resurse proprii: derivare progresivă: *hăldăní, trunchiní*, derivare regresivă: *dineț!, maiură, scapăr, viermine!*; contaminație *bârițică, buncan, trunchini*; accident fonetic: *chişturică*; aglutinare a construcțiilor prepoziționale: *ap**a**os*.

Cele câteva trăsături enumerate, explicabile prin dezvoltare în limitele unei „autarhii” lingvistice, în urma separării de la ansamblul comun al limbii române, prin înființarea în 1924 a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, „de sine statornică”, au contribuit la individualizarea tot mai accentuată a acestei arii laterale de românitate. Consecința acestei izolări constă în conturarea unor particularități proprii, la nivelul vocabularului, în cazul cărora tradiția se împletește cu inovația.

ABREVIERI

Berneker – E. Berneker, *Slawisches etymologisches Wőrterbuch*, I Band (*A–L*), Heidelberg, 1908.

Cornova – *Cornova*, autorul proiectului şi coordonator, dr. Vasile Şoimaru, de Vasile Şoimaru, Ion Dron, Alexandru Furtună, Iurie Colesnic, Zamfira Mihail, Elena Ploşniță, Petre V. Ştefănucă, Vlad Pohilă, Grigore Botezatu, Anton Golopenția, Sanda Golopenția-Eretescu, Henri H. Stahl, Emil

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)

Turdeanu, Ernest Bernea, Pompiliu Gâlmeanu, Ion şi Tatiana Varta, Paul Bran, Chişinău, 2000, 708 p.

DA – Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.

DILR – Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, editat şi îngrijit de prof. univ. J. Byck, 1961.

Dialectologie – *Curs de dialectologie română*, de Mihail Purice, Vladimir Zagaevschi, Ion Ciornâi, Chişinău, 1991.

Dicţ. dialectal – *Dicţionar dialectal* (cuvinte, sensuri, forme), vol. I, redactor responsabil Rubin Udler, Chişinău 1985.

Dimitrescu 1973 – Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti.

DLR – Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965–2010.

DRB – *Dicţionar român–bulgar*, sub redacţia academicianului dr. St. Romanski şi a lui St. Ilcev, Sofia, 1962.

Golopenţia, *Bug*, I–II – Anton Golopenţia, *Românii de la est de Bug*, I–II, editat, cu introducere, note şi comentarii de prof. dr. Sanda Golopenţia.

HEM – B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, ed. Gr. Brâncuş, I–III, Bucureşti, 1972–1976.

Jb. – *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (rumänisches Seminar) zu Leipzig*. Herausgegeben, Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1894 ş.u.

MDA – Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan–Al. Rosetti; *Micul dicţionar academic*, vol. I, *Literele A–C*, 2001; vol. II, *Literele D–H*, 2002; vol. III, *Literele I–Pr*, 2003; vol. IV, *Literele Pr–Z*, 2003, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Mihăilă 1960 – Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave*, Bucureşti.

Pamfile, *Jocuri* – T. Pamfile, *Jocuri de copii,* adunate din satul Ţepu (jud. Tecuci). Vol. I, 1906, vol. II, 1907.

Rosetti, ILR – Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* I. *De la origini până la începutul sec. al XVII-lea*. Ediţie definitivă, 1986.

Smochină, *Nistru* – N. P. Smochină, *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, Arh. folk., V, 1939, 47.

Ştefănucă, *Valea Nistrului* – P. V. Ştefănucă, *Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de Jos*. Arh. folk., IV, 1937, p. 131–229.

TD–Bas. – *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului. Texte dialectale şi glosar*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, Bucureşti, 2000.

TD.–Bulg. – Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale şi glosar*, Bucureşti, 2006.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

BDD-A20029 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:11:30 UTC)